

AMİSOS / AMISOS

Cilt/ Volume 10, Sayı/ Issue 19 (Aralık/ December 2025), ss./ pp. 185-210
ISSN: 2587-2222 / e-ISSN: 2587-2230
DOI: 10.48122/amisos.1787253

Özgün Makale/ Original Article

Geliş Tarihi/ Received: 22. 09. 2025
Kabul Tarihi/ Accepted: 24. 11. 2025

KAHRAMANMARAŞ MÜZESİNDE BULUNAN BRONZ KANDİLLER

BRONZE OIL LAMPS FOUND IN KAHRAMANMARAS MUSEUM

Zehra ARI*

Öz

Kahramanmaraş Müzesi envanterinde yer alan bronz kandillerin teknik, biçimsel ve işlevsel özelliklerine odaklanan bu çalışma, söz konusu eserlerin üretim süreçleri, kullanım bağlamları ve estetik değerleri üzerinden bütüncül bir değerlendirme sunmayı amaçlamaktadır. Antik dönemden başlayarak Roma, Bizans ve Orta Çağ’a uzanan geniş bir zaman aralığında üretilmiş olan kandiller, bronz döküm, lehimleme ve parçalı montaj gibi çeşitli tekniklerle şekillendirilmiş; aynı zamanda bölgesel üretim anlayışını yansıtan özgün örnekler olarak öne çıkmıştır. Kandillerin çoğunda gözlemlenen tek parça döküm yapısı, dönemin üretim becerisini ve form bütünlüğünü yansıtırken, bazı örneklerde bulunan candelabrum (kandil ayağı) bağlantı yuvaları, bu eserlerin sabit ayaklar üzerine monte edilerek kullanıldığını göstermektedir. Bu yapısal özellikler hem fonksiyonel gereksinimlere hem de ritüel kullanım biçimlerine uygun bir üretim anlayışını ortaya koymaktadır. Eserler üzerinde tespit edilen korozyon izleri, yeşil-mavi tonlarda patina oluşumu ve fitil deliklerinde yanık kalıntıları, kandillerin yalnızca sembolik veya törensel objeler değil, aynı zamanda gündelik yaşamın aydınlatma ihtiyacını karşılamak üzere etkin biçimde kullanıldığını kanıtlamaktadır. Özellikle çok burunlu Roma örneği olan kat. no. 6, geniş mekânların aydınlatılması için tasarlanmışken; Bizans Dönemi’ne ait olan armudi gövdeli ya da diskoid formlu kandillerde ise, iç mekân kullanımı ve litürjik pratikler öne çıkmaktadır. Çalışmada yer alan tüm kandillerin müze koleksiyonuna satın alma yoluyla kazandırılmış olması, yalnızca kurumsal birikimi değil, aynı zamanda bölge halkının bu tür kültürel varlıklara yönelik farkındalık düzeyini de ortaya koymaktadır. Bu yönüyle çalışma, Kahramanmaraş ve çevresinde bronz kandil üretimi, dağıtımı ve kullanımına ilişkin arkeolojik ve kültürel belleğe katkı sunmayı hedeflemektedir.

* Sorumlu Yazar/Responsible Author: Yüksek Lisans Öğr., Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş/Türkiye. E-posta: zehraemlik90@hotmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8447-6871>

Anahtar Kelimeler: Kahramanmaraş Müzesi, Bronz Kandil, Aydınlatma Teknikleri.

Abstract

Focusing on the technical, formal and functional features of the bronze lamps in the Kahramanmaraş Museum inventory, this study aims to present a holistic assessment of the production processes, usage contexts and aesthetic values of the works in question. The lamps, which were produced in a wide range of time from the ancient period to the Roman, Byzantine and Middle Ages, were shaped with various techniques such as bronze casting, soldering and piece assembly; and also stand out as original examples reflecting the regional production approach. While the single-piece casting structure observed in most of the lamps reflects the production skills and formal integrity of the period, the candelabrum (lamp foot) connection sockets found in some examples indicate that these works were used by being mounted on fixed feet. These structural features reveal a production approach suitable for both functional requirements and ritual usage. In addition, traces of corrosion detected on the works, patina formation in green-blue tones and burn residues in the wick holes prove that the lamps were not only symbolic or ceremonial objects, but were also used effectively to meet the lighting needs of daily life. Especially the multi-nosed Roman example, cat. no. 5, was designed to illuminate large spaces; while the pear-bodied or discoid-shaped lamps from the Byzantine Period highlight interior use and liturgical practices. The fact that all lamps included in the study were acquired by purchasing them for the museum collection reveals not only institutional accumulation but also the level of awareness of the local people towards such cultural assets. In this respect, the study aims to contribute to the archaeological and cultural memory regarding the production, distribution and use of bronze lamps in Kahramanmaraş and its surroundings.

Keywords: Kahramanmaraş Museum, Bronze Lamp, Lighting Techniques.

1. Giriş

Aydınlatma, insanlık tarihi boyunca hem fiziki hem de simgesel düzeyde temel bir ihtiyaç olmuştur. Güneş ışığına bağımlı yaşam biçimi, ateşin kontrol altına alınmasıyla önemli bir dönüşüm geçirmiş; bu gelişme teknik değil, aynı zamanda toplumsal, mekânsal ve ritüel pratikleri de kökten etkileyen bir kırılma noktasını oluşturmuştur.¹ Bu bağlamda aydınlatma araçları, teknik ilerlemelerin ötesinde, kültürel belleği yansıtan önemli materyallerdir. Bu aydınlatma araçları arasında en yaygın ve çok yönlü kullanılanlardan biri olan kandiller olmuşlardır. Kandiller gündelik yaşamda, dini törenlerde, mezar uygulamalarında, mimari düzenlemelerde ve toplumsal statü göstergelerinde de yer bulmuştur.² Kandillerin biçimsel, malzeme temelli ve işlevsel çeşitliliği; üretildikleri dönemin teknoloji düzeyine, estetik beğenisine, inanç sistemine ve ekonomik yapısına dair önemli ipuçları sunmaktadır.³ Bu nedenle kandillerin tipolojik ve teknik özelliklerinin sistemli biçimde ele alınması, geçmiş toplumların yaşam tarzlarını anlamak açısından büyük önem taşımaktadır.⁴ Buna karşın, özellikle bölgesel müze koleksiyonları kapsamında aydınlatma araçlarına yönelik yapılan çalışmaların sayısı sınırlıdır.⁵ Arkeolojik literatürde çoğunlukla pişmiş toprak kandiller üzerine yoğunlaşmış; bronz örneklerin üretim teknikleri, kullanım bağlamları ve kültürel değerleri ise çoğu zaman arka planda kalmıştır.⁶ Oysa bronz kandiller, dayanıklılıkları ve zanaatkârlık gerektiren zorlu üretim biçimleriyle aydınlatma işlevinin yanı sıra törenlerde kullanılan ya da statü sembolü niteliği taşıyan özel objeler olarak değerlendirilmelidir.⁷ Bu çerçevede, Anadolu gibi çok katmanlı ve çok kültürlü bir coğrafyada üretilmiş bronz kandillerin, yerel müze koleksiyonları üzerinden sistematik biçimde incelenmesi; hem arkeolojik hem de kültürel tarih

¹ Dağlı 2008, 11.

² Bailey 1963, 13.

³ Aydın-Tavukçu 2006, 21.

⁴ Öz 2019, 352-371.

⁵ Aydın-Tavukçu 2006, 101.

⁶ Dağlı 2008, 13.

⁷ Dağlı 2008, 13-14.

açısından ciddi bir boşluğu doldurabilir.⁸ Kahramanmaraş Müzesi envanterinde yer alan bronz kandiller, bu bağlamda özgün niteliklere sahip örnekler arasında yer almaktadır. Bronz kandillerin şimdiye dek bilimsel çerçevede detaylı analizleri yapılmamıştır. Bu durum, söz konusu kültürel mirasın yeterince anlamlandırılmamasına yol açmaktadır.

Çalışmanın çıkış noktası, bronz kandillerin arkeolojik, teknik ve işlevsel boyutlarıyla yeterince incelenmemiş olmasıdır. Özellikle bölgesel müze koleksiyonlarının bu alandaki potansiyelinin göz ardı edilmesi, aydınlatma kültürüne dair bütüncül bir bakış açısını sınırlamaktadır.⁹ Ayrıca bu objelerin "eser" değil, ait oldukları dönemlerin günlük yaşamına dair somut izler taşıyan unsur olarak değerlendirilmesi gerekliliği de araştırmanın dayanak noktalarından birini oluşturmaktadır.¹⁰ Bu kapsamda, Kahramanmaraş Müzesi koleksiyonunda yer alan bronz kandillerin biçim, yapım tekniği, malzeme özellikleri ve işlevsel yönleri sistemli biçimde analiz edilerek; hem dönemin teknolojik kapasitesine hem de kültürel yapısına dair çıkarımlarda bulunulması hedeflenmektedir. Aynı zamanda, bölgesel üretim-kullanım özelliklerini belirlemek, tipolojik çeşitliliği ortaya koymak ve bronz kandillerin tarihsel gelişim sürecine katkı sağlamak da araştırmanın amaçları arasındadır. Bu inceleme, Anadolu'daki aydınlatma araçlarının tarihsel gelişimini anlamaya yönelik literatüre özgün katkılar sunmayı hedeflemektedir. Bronz kandillere ilişkin çalışmaların sınırlılığı göz önünde bulundurulduğunda, Kahramanmaraş özelindeki bu değerlendirme; hem yerel arkeolojik mirasın belgelenmesi hem de daha geniş bir kültürel bağlama oturtulması açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir. Ayrıca estetik, teknolojik ve sembolik boyutları bir arada ele alması, çalışmayı disiplinlerarası bir yaklaşımla zenginleştirmektedir.

Araştırmanın kapsamı, yalnızca Kahramanmaraş Müzesi'ne ait bronz kandillerle sınırlıdır. Müze dışındaki özel koleksiyonlar, kazı envanterleri ya da farklı bölge müzeleri çalışmaya dahil edilmemiştir. İncelemeler sadece görsel gözlem ve katalog bilgileri temelinde gerçekleştirilmiş, laboratuvar destekli analizler bu kapsamın dışında bırakılmıştır.

Yöntem olarak, betimsel ve gözlemsel analiz teknikleri kullanılmış; kandiller biçim, işlev, yapım yöntemi, bezeme detayları ve kullanım izleri açısından değerlendirilmiştir. Eserlerin fotoğrafları çekilmiş, ölçümleri yapılmış ve katalog bilgileriyle desteklenen sistematik bir analiz süreci izlenmiştir. Nihayetinde de, elde edilen veriler katalog formatında düzenlenerek eklenmiştir.

2. Bronz Kandil

İnsanoğlunun gündelik yaşamını düzenleme çabasının en temel unsurlarından biri olan aydınlatma, tarih boyunca çeşitli biçimlerde karşılık bulmuştur.¹¹ Güneş ışığına duyulan ihtiyaç, ilk yerleşimlerin mimari yönelimlerinden gündelik yaşam alışkanlıklarına kadar birçok alanda belirleyici olmuştur.¹² Ateşin keşfiyle birlikte bu ihtiyaç, taşınabilir ve kontrol edilebilir bir forma dönüşmüş; meşaleler, kandiller ve mumlar gibi araçlar aracılığıyla gece karanlığının ötesine geçilmiştir.¹³

Antik Çağın en yaygın aydınlatma araçlarından biri olan kandiller, fonksiyonel olmanın yanı sıra ritüel, sembolik ve estetik yönleriyle de önem taşımaktadır.¹⁴ İlk örneklerinin taş veya deniz kabukları gibi doğal malzemelerden üretildiği bu araçlar, zamanla pişmiş toprak, bronz,

⁸ Bailey 1963, 13.

⁹ Öz 2018, 553-584.

¹⁰ Dağlı 2008, 11.

¹¹ Aydın-Tavukçu 2006, 121.

¹² Dağlı 2008, 14.

¹³ Broneer 1930, 3.

¹⁴ Günay Tuluk 1996, 18.

cam ve hatta değerli metaller kullanılarak daha gelişmiş formlarda karşımıza çıkmıştır.¹⁵ Pişmiş toprak kandiller, üretim teknikleri açısından el yapımı, çarkta şekillendirme ve kalıpta üretim gibi farklı yöntemlerle geliştirilmiş; her bir yöntem, hem dönemsel teknolojik olanaklara hem de kullanım amacına göre çeşitlenmiştir.¹⁶ Bu üretim çeşitliliği, kandil formunun tarihsel süreçteki gelişimini anlamada önemli ipuçları sunar. Örneğin, el yapımı kandillerin daha çok Erken Tunç Çağı ve Helenistik dönemlerde gündelik kullanıma uygun olarak üretildiği bilinmektedir.¹⁷ Çarkta şekillendirme yöntemi ise hem üretim hızını artırmış hem de daha standart formlar elde edilmesini mümkün kılmıştır.¹⁸ Kalıpla üretim, özellikle MÖ 2. yüzyıldan itibaren kandil yüzeylerinde figüratif bezemelerin yaygınlaşmasını sağlamış; bu sayede kandiller estetik bir nesneye dönüşmüştür.¹⁹

Fital yapımında keten, papirüs, kalafat ipi ve hatta asbest gibi lifli malzemelerin kullanılmış olması, antik dönemlerdeki malzeme bilgisinin gelişmişliğini göstermektedir.²⁰ Kandillerin ana işlevi olan yanma işlemi; reçine, yağ ve katran gibi maddelerin fitil aracılığıyla tutuşturulması yoluyla gerçekleşmiştir.²¹ Bu sistem, hem meşalelerde hem de kandillerde ortak bir yanma mantığına dayanmaktadır.

Zamanla pişmiş toprağın dayanıksızlığı, daha sağlam malzemelerin tercih edilmesine neden olmuştur. Bronz kandiller, bu bağlamda sadece daha uzun ömürlü bir alternatif sunmakla kalmamış, aynı zamanda zanaatkarlık açısından da yüksek beceri gerektiren objelere dönüşmüştür. Bronz kandillerin üretiminde yaygın olarak döküm yöntemi kullanılmış; sıvı hâle getirilmiş bronz, önceden hazırlanmış kalıplara dökülerek şekillendirilmiştir.²² Basit tek parça dökümlerin yanı sıra, daha kompleks örneklerde çok parçalı kalıplar tercih edilmiş ve bu parçalar lehimleme ya da mekanik yöntemlerle birleştirilmiştir. Bu kandillerin gövdelerinde kullanılan bronz alaşımı, çoğunlukla bakır ve kalayın belirli oranlarda karıştırılmasıyla elde edilmiştir.²³ Bazen kurşun ya da çinko gibi elementlerin de eklenmesiyle istenilen sertlik ve estetik görünüm sağlanmıştır.²⁴ Zamanla yüzeyde oluşan patina tabakası, doğal bir oksitlenme sonucu değil, aynı zamanda estetik bir unsur olarak da değerlendirilmiştir. Bu patinalar, kandillerin özgün görünümüne katkı sunarken, aynı zamanda onları çevresel etkilerden koruyucu bir katman işlevi görmüştür.²⁵

İncelediğimiz bronz kandillerde görülen cüruf ve yanık izleri, bu objelerin doğrudan kullanıldığını ve yalnızca sembolik ya da törensel amaçlarla değil, işlevsel olarak da değerlendirildiğini ortaya koymaktadır.²⁶ Bu tür fiziksel kalıntılar, kandillerin sadece nasıl üretildikleri değil, aynı zamanda hangi bağlamlarda ve nasıl kullanıldıkları hakkında da somut veriler sunmaktadır.²⁷

Kandil üretimindeki teknik çeşitlilik, bu nesnelerin yalnızca fonksiyonel değil, aynı zamanda kültürel birer ifade aracı olduğunu da gösterir.²⁸ Form, bezeme ve malzeme seçimi; dönemin estetik anlayışının, inanç sistemlerinin ve teknolojik yeterliliğinin yansıması olarak da

¹⁵ Bailey 1975, 10.

¹⁶ Lu Allen 1997, 70-195.

¹⁷ Çokay 2000, 1; Yiğitpaşa 2016, 409-434.

¹⁸ Öz 2014, 18.

¹⁹ Metin 2012, 21.

²⁰ Özcihan 2018, 11.

²¹ Çokay 1996, 12.

²² Atasoy 2008, 193-230.

²³ Atasoy 2008, 109-114.

²⁴ Walters 1914, 55.

²⁵ Aydın 2015, 14.

²⁶ Çokay 2000, 17.

²⁷ Koçyiğit 2023, 345.

²⁸ Özdemir-Özdemir 2023, 313-338.

değerlendirilmelidir. Dolayısıyla bronz kandiller, dönemin kültürel yapısını anlamada anahtar nitelikte arkeolojik bulgular arasında yer almaktadır.

3. Kahramanmaraş Müzesi Bronz Kandilleri

Kahramanmaraş Müzesi envanterinde yer alan bronz kandiller incelendiğinde, yukarıda özetlenen üretim tekniklerinin bu eserlerde birebir uygulandığı açıkça görülmektedir. Özellikle Bizans dönemine tarihlenen kandillerde, tek parça döküm tekniğinin belirgin biçimde öne çıktığı gözlenmektedir. Gövde, burun ve fitil deliği gibi temel unsurlar, yekpare hâlde şekillendirilmiş olup, bu üretim anlayışı yalnızca zaman ve iş gücünden tasarruf sağlamakla kalmamış, aynı zamanda kandilin dayanıklılığını da artırmıştır. Bununla birlikte bazı örneklerde, kulp, kapak menteşesi ya da candelabrum (kandil ayağı) bağlantısı gibi ikincil parçaların gövdeye sonradan lehimleme ya da mekanik sabitleme yöntemleriyle eklendiği tespit edilmiştir. Bu durum, daha karmaşık form ve işlevlere sahip kandillerde çok parçalı üretim yaklaşımının benimsendiğini ve dönemin zanaatkarlarının teknik beceri düzeyinin oldukça gelişmiş olduğunu göstermektedir. Kandillerin dikkat çeken bir diğer yönü ise, kullanım amacına göre özel olarak şekillendirilmiş teknik detaylara sahip olmalarıdır. Örneğin, bazı kandillerde yer alan asma halkaları ve aparatları, bu nesnelerin yalnızca masa ya da zemin üzerinde değil; duvar ya da tavan gibi yüksek noktalarda da kullanılmak üzere tasarlandığını düşündürmektedir. Benzer şekilde, candelabrum tabağına monte edilmesini sağlayan girinti izleri, kandilin sabit ayaklı bir düzeneğe entegre edilerek kullanıldığını ve mekâna özel çözümlerle üretildiğini ortaya koymaktadır. Bu tür yapısal özellikler, sadece teknik bilgi değil, aynı zamanda dönemin mekânsal kullanım alışkanlıkları ve gündelik yaşam kültürü hakkında da önemli bilgiler sunmaktadır. Öte yandan, kandillerin yüzeylerinde tespit edilen korozyon izleri, oksitlenme tabakaları ve cüruf kalıntıları, bronzun uzun süreli kullanımı sonucunda ortaya çıkan doğal aşınma süreçlerinin birer göstergesidir. Özellikle yağ haznesinde bulunan yanık kalıntıları ile burun çevresindeki kararma izleri, kandillerin törensel ya da sembolik amaçlarla değil, aynı zamanda gündelik kullanımda aktif birer nesne olarak işlev gördüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Tüm bu gözlemler bir araya getirildiğinde, Kahramanmaraş Müzesi'nde sergilenen bronz kandillerin dönemin üretim teknolojilerini yansıtan örnekler değil; yaşamla iç içe geçmiş, kullanılmış, yıpranmış ve dolayısıyla tarihin izlerini taşıyan kültürel belgeler olduğu anlaşılmaktadır. Bu kandiller, estetikten işlevselliğe, üretimden kullanım alanlarına kadar pek çok yönden incelendiğinde, geçmişe ait canlı bir anlatı sunmaktadır. Söz konusu üretim tekniklerinin Kahramanmaraş Müzesi koleksiyonunda yer alan örneklerde somut biçimde gözlemlenebildiği dikkate değerdir. Her biri farklı yapısal özellikler taşıyan bu kandiller, dönemsel üretim çeşitliliğini ve teknik beceriyi yansıtan tipik örneklerdir: Örneğin, A.4.2.87 numaralı kandil, çift konik gövdesi, geniş ve açık ağız yapısı, ayrıca asma aparatına sahip halkalı kulbu ile dikkat çeker. Kulpun üst kısmında yer alan asma halkası, kandilin duvara ya da tavana asılmak üzere tasarlandığını göstermekte; bu da onun sadece zemine yerleştirilen bir aydınlatma aracı değil, aynı zamanda mekâna entegre edilebilen bir obje olduğunu düşündürmektedir. Farklı bölümlerinin üretim sonrası birleştirilmiş olması, bu eseri çok parçalı üretim anlayışının tipik bir örneği hâline getirir (Fig. 1).

Fig. 1. Kahramanmaraş Müzesi'nden çift konik gövdeli, geniş ağızlı, tek burunlu bronz kandil ve halkalı kulpu. (Z. ARI, 2025)

Fig. 2. Kahramanmaraş Müzesi'nden armudi gövdeli, ince uzun burunlu, yuvarlak yağ delikli bronz kandil ve candelabrum bağlantı girintili kaidesi. (Z. ARI, 2025)

7.318.99 olan kandil ise, armudi gövde formu, yuvarlak yağ delikleri, ince uzun burun yapısı ve özellikle gövde tabanındaki candelabrum bağlantı girintisi ile öne çıkmaktadır. Bu girinti, kandilin bir kandillik ayağına ya da sabit bir platforma oturtularak kullanıldığını göstermektedir. Böyle bir yapı, kandilin sabit mekânlarda, örneğin dini ya da kamusal alanlarda sürekli kullanım için üretildiğine işaret eder (Fig. 2).

A.8.11.92 kayıtlı kandil, şişkin gövdeli ve oval formlu yapısı ile karakterizedir. En dikkat çekici özelliği ise, gövdenin arka kısmında kapak menteşe yuvasının açıkça görülebilir olmasıdır. Bu detay, kandilin aslında kapaklı olarak tasarlandığını, ancak zamanla kapağın kaybolduğunu ortaya koyar. Gövdeden ayrı üretilen ve sonradan monte edilen kapak mekanizması, bu örneği parçalı üretimin uygulandığı işlevsel bir tip olarak sınıflandırmamıza olanak tanır (Fig. 3).

Fig. 3. Kahramanmaraş Müzesi'nden armudi gövdeli, uzun burunlu, yuvarlak yağ delikli bronz kandil ve candelabrum bağlantı girintili kaidesi. (Z. ARI, 2025)

8.1.76 olan Roma dönemine ait kandil ise, çok nadir görülen dört burunlu yapısıyla koleksiyonun en dikkat çeken örneklerinden biridir. Her bir burun, yuvarlak fitil deliklerine sahip olup, gövdenin altından başlayarak yukarıya doğru kavisli biçimde yükseltilmiştir. Bu tür çok burunlu kandiller, genellikle törensel kullanıma sahip olup, eş zamanlı birden fazla fitille aydınlatma sağlamak amacıyla tasarlanmıştır. Her bir burunun ayrı ayrı modellenip daha sonra ana gövdeye entegre edilmiş olması, bu kandilin yüksek düzeyde bir teknik ustalıkla üretildiğini göstermektedir (Fig. 4).

Fig. 4. Kahramanmaraş Müzesi'nden dört burunlu, kavis formu, yuvarlak gövdeli Roma Dönemi bronz kandil. (Z. ARI, 2025)

Kahramanmaraş Müze envanterine kayıtlı bu örnekler, kandil üretim teknikleri açısından değil, aynı zamanda işlevsel amaçları, biçimsel çeşitlilikleri ve kullanım bağlamlarıyla da dikkat çekmekte; böylelikle bölgedeki bronz kandil üretim kültürünün zenginliğine ışık tutmaktadır.

4. Erken Roma Dönemi Kandilleri

Erken Roma Dönemi'ne (MÖ 1. yy sonu – MS 1.-2. yy) tarihlenen Kahramanmaraş Müzesi kandilleri, yalın formlarına rağmen teknik ayrıntılara özen gösterilmiş üretim anlayışını sergiler. Gövdeleri çoğunlukla yuvarlak, basık, burunları kısa, köşeli veya sivri tasarlanmış; kulplar ise taşıma-yönlendirme işlevinin yanı sıra estetik bütünlük sağlamıştır.²⁹ Kat. No. 1 (Env. No. 1.7.97) Yuvarlak-basık gövde, kısa-köşeli burun ve yaprak formu delikli kulp, bronz Erken Roma tipolojisinin başlıca göstergeleridir. Gövde üzerindeki iç içe dairesel kabartmalar yağ deliğini çerçeveleyerek hem görsel vurgu yaratır hem de kapiler yayılmayı sınırlar. Burun-gövde birleşimindeki ay biçimli oyuklar ve kulp-gövde bağlantısındaki daire-içi-nokta bezemeler Bailey'deki paralellerle (1996, 32, Q3646) tipolojik süreklilik arz eder. Kısa-köşeli burun, fitilin konumunu sabitleyerek yağ akışını dengeler. Kat. No. 2 (Env. No. A.8.20.84) Diskoid gövde ve yükseltilmiş dar diskus, yağ haznesini sınırlayan işlevsel bir sınır oluşturur. Kısa, yukarı kıvrılan kırlangıç-kuyruğu burun, estetik ve teknik kaygıların sentezidir. Gövde-burun arasında belirgin boynuz çıkıntısı Bailey'de stilize (1996, 31, Q3643) iken burada daha plastiktir; fitili destekleyen aynı zamanda dekoratif bir eklentidir. Dikey halka kulp ve içe oyuk halka dip, sabit yüzey-taşıma ikili gereksinimini karşılar (Kat. No. 3 (Env. No. 17.1.97)).³⁰ Yuvarlak-basık diskoid gövde, kısa-yuvarlak burun ve üçlü hava deliği düzeni, yanma verimliliğini artıran sofistike bir tasarımı yansıtır. Burun yanındaki ay oyukları fitili sabitleyip oksijen girişini optimize eder. İçe oyuk halka dip, dengeli konumlanma sağlar. Yoğun korozyon ve arka kırıkları, uzun süreli kullanım ile gömülü kalma koşullarının fiziksel izleridir. Tipolojik açıdan Bailey Q3646 ile tam örtüşme gözlenir Kat. No. 4 (Env. No. 31.10.79).³¹ Yayvan-sığ hazne, ince cidarlı yuvarlak gövde ve mızrak-ucu burun, Erken Roma'dan Geç Roma'ya geçiş tipolojisini temsil eder. Sivri burun, yönlendirilmiş ışık yayılımı ve yağ damlamasını azaltma işlevi görür.³² Tabanın şerit-kaide çıkıntısı, sabit yüzey adaptasyonunu kolaylaştıran yapısal bir elemandır. Mikro çatlaklar ve hasar izleri, kandilin ritüel dışı gündelik kullanımını kanıtlar.³³

Kahramanmaraş koleksiyonundaki Erken Roma kandilleri, tek parça döküm ile bileşik-eklemlili çözümleri bir arada sunarak dönemin zanaatkarlık pratiğinin teknik çeşitliliğini gözler önüne koyar. Yuvarlak-basık gövdeler kullanım sırasında stabilite sağlarken, kısa-köşeli veya sivri burunlar yağ-fitil ilişkisini optimize eder. Ay oyukları, boynuz çıkıntıları ve daire-içi-nokta

²⁹ Acara 1990, 22.

³⁰ Özdemir-Özdemir 2023, 331.

³¹ Bailey 1996, 32.

³² Bailey 1996, 30-44.

³³ Doğruluk 2016, 48

bezemeler, hem işlevsel takviye hem de estetik vurgu niteliği taşır. Kulpların halka-yaprak formları ve içe oyuk dipler, taşıma-sabitlenme gereksinimlerine karşılıkamaktadır.

5. Geç Antik Çağ Kandilleri

Geç Antik Çağ'a tarihlenen kandiller, özellikle gövdeden bağımsız eklenmiş kulp yapıları, menteşe yuvalı kapaklar ve candelabrum bağlantı izleriyle çok parçalı üretim anlayışının etkilerini yansıtmaktadır.³⁴ Bu döneme ait kandillerde, üretim sırasında işlevselliğin yanı sıra, değişken kullanım senaryolarına uyum sağlayacak modüler bir yapı hedeflenmiştir.³⁵ Bu kandillerde, yağ haznesini tanımlayan diskus-omuz sınırları belirginleştirilmiş; burun ve kulp elemanları çoğu kez ayrı dökülüp gövdeye lehimlenmiş ya da pimlenmiştir. Örneğin; Kat. No. 2 (Env. No. A.8.20.84) Diskoid gövdesi, kırlangıç kuyruğu şeklindeki kısa burnu ve burun kenarına yerleştirilmiş boynuz biçimli çıkıntıları ile, çok parçalı Lateks-Roma (Geç Antik) tipolojisinin erken evrelerini belgelemektedir. Basık gövdenin çevrelediği dar diskus, yağın kontrollü taşmasını önlerken, çıkıntılar hem fitili sabitleyip tutuşturmayı kolaylaştırmış hem de olasılıkla simgesel (koruyucu-apotropaik) anlamlar yüklenmiştir. Burun-gövde arasındaki eklem izi, bağımsız döküm tekniğine işaret eder; dikey yerleştirilmiş halka kulp ise³⁶ benzerlerinde de görüldüğü üzere, taşıma sırasında denge sağlar. İçe oyuk halka dip sayesinde masa veya niş zeminine sabitlenebilir. Bailey'nin (1996, 31, Q3643) paralel örneğiyle geometrik oranları çakışmaktadır. Aynı şekilde Kat. No. 6 (Env. No. 8.1.76) Dört burunlu quadrilichnis formuyla koleksiyonun en dikkat çekici Geç Antik parçalarındandır. Yukarı doğru hafif içbükey yükselen burunların birbirine eşit uzaklıkta konumlandırılması, simetrik ışık dağılımı sağlamıştır. Yuvarlak kase biçimli geniş hazne, uzun yanma süresi için yağ kapasitesini artırırken, tabanın merkezindeki delik kandilin candelabrum şaftına oturtularak yüksekten aydınlatma olanağı sunmuştur (Kat. 6).³⁷ Korozyon patinaları ve hafif deformasyonlar, hem uzun süreli kullanımı hem de gömülü kalma koşullarını belgelemektedir; bu yönüyle teknik yeterlik ve zanaatkar becerisinin olgun bir göstergesidir Kat. No. 7 (Env. No. 1902) Yuvarlak-basık hazneli gövdesi, omuz üzerine yerleştirilmiş küçük kulak tutamakları ve yukarı doğru uzayan emzik biçimli burun ile, geç dönemde iç mekân nişleri veya kişisel ibadet alanlarında kullanılan kompakt kandil tipini temsil eder. Diskusun merkezindeki yağ deliği, dar alanlarda dahi yakıtın dengeli dağılımını mümkün kılmıştır. İçe oyuk halka dip formu, sabit yüzeyde titreşimsiz duruşu güvence altına almıştır. Bailey'nin (1996, 37, Q3661) ile Metin-Polat Becks'in (2015, 313, Kat. 13) karşılaştırmalı örneklerinde de benzer burun-kulak geometrisi gözlemlenir; böylece standartlaşmış üretim kalıplarının varlığı anlaşılır Kat. No. 10 (Env. No. 8.2.76). Üçgen formu kısa burun ve kulpun üst yüzünde korunan menteşe kalıntısı, yağ haznesini kapatan hareketli bir kapak sistemi kullanıldığını kanıtlar. Kapak, taşınma sırasında dökülmeyi engellemiş; kapalı konumda fitili söndürmüş; açık konumda ise alevi rüzgârdan korumuştur. Yatay kulp ve düz dip birlikte ele alındığında, eser geniş masa veya taş zeminlerde gündelik kullanım için tasarlanmıştır. Kapaklı bronz kandillerin yaygınlaşması, Geç Antik dönemde aydınlatma pratiğinin güvenlik ve yakıt ekonomisi bakımından rasyonelleştiğini gösterir Kat. No. 11 (Env. No. 8.15.80). – Bronz eritme kabı Her ne kadar kandil olmasa da, koleksiyondaki üretim sürecine ışık tutan enformativ bir parçadır. Yan yüzeylerdeki nokta bezemeleri ve oluklu akıtma ağzı, hem estetik kaygıyı hem de eriyik metalin yönlendirilmesini kolaylaştıran mühendisliği yansıtır. Hazne içindeki cüruf kalıntıları, aktif kullanımı kanıtlar. Atölye tipi küçük ölçekli döküm faaliyetlerinde kandil gövdesi, kapak veya kulp gibi elemanların dökülmesinde yardımcı araç olarak kullanıldığı düşünülmektedir Kat. No. 8

³⁴ Acara 2002, 23-37.

³⁵ Bailey 1963, 26-27.

³⁶ Özdemir-Özdemir 2023, 331.

³⁷ Bruneau 1965, Pl. 2, 143; Doğruluk 2016, 42.

(Env. No. 1.56.94).³⁸ – Bronz eritme kabı geniş ağız açıklığı ve karşılıklı konumlanmış iki konik akıtıcı ağız sayesinde, eriyik bronzun farklı kalıplara kontrollü aktarımını sağlamıştır. Aşağı doğru daralan gövde ve içe oyuk halka kaide, kap içerisindeki metalin yoğunluğunu merkeze çekerek devrilme riskini azaltmıştır. Haznedeki tortu-cüruf tabakası, maddenin kimyasal dönüşümünü korur nitelikte olup, Geç Antik atölye teknolojisinin mikroskobik izlerini günümüze taşır.

Yukarıda incelediğimiz örnek kandiller, Geç Antik Çağ'da bronz kandil üretiminin çeşitliliğini ve teknik olgunluğunu somutlaştırmaktadır. Kat. No. 2'de diskoid gövdeye eklenen boynuz çıkıntılar, sembolik-işlevsel ikiliyi; Kat. No. 6'daki quadrilychnis formu, çoklu aydınlatma ihtiyacını; Kat. No. 7 ve 10'daki kapak-kulak-burun varyantları, güvenlik ve yakıt verimliliğini; Kat. No. 11 ve 8'deki eritme kapları ise üretim zincirinin atölye gerisindeki teknik altyapısını sergiler. Gövde-burun-kulpun ayrı dökülüp bir araya getirilmesi, menteşeli kapak sistemleri ve candelabrum adaptörleri, Lateks-Roma dünyasında aydınlatma gereçlerinin modüler tasarıma evrildiğini; böylece hem kamusal törenlerde hem de özel mekânlarda farklı kullanım senaryolarına cevap verecek biçimde çeşitlendiğini ortaya koymaktadır.

6. Bizans Dönemi Kandilleri

Bizans Dönemi (yaklaşık MS 4.-15. yüzyıllar) bronz kandilleri, hem işlevselliği hem de sembolik-ikonografik zenginliği bir araya getiren karmaşık formlarıyla Roma geleneğinden belirgin biçimde ayrılır³⁹. Gövde ve burun elemanlarının çoğu kez ayrı dökülerek menteşe, pim ya da lehim yoluyla birleştirilmesi; candelabrum yuvaları, kapak sistemleri ve asma aparatları gibi modüler ayrıntılar, dönemin değişken mekânsal ve litürjik gereksinimlerine uyumlu tasarım anlayışını somutlaştırır Kat. No. 9 (Env. No. A.4.2.87). Bizans Dönemi çift-konik formun örnek tipi, geniş diskoid ağız ve yukarı kıvrılan köprü-burun tasarımıyla öne çıkan bu kandil, mekânsal esneklik sağlamak amacıyla kulpun üzerine yerleştirilmiş asma halkası içerir; böylece zincirle tavana ya da duvara asılabilir. Burun altına açılmış küçük delikler, alev dengesini koruyacak veya yağ tahliyesini düzenleyecek şekilde planlanmıştır. Alt kısımdaki candelabrum uyumlu delik, sabit ayaklı kullanım seçeneğini de belgelemektedir. Bailey (1996, 67, Q3788) ve Özdemir-Özdemir (2023, 326) paralelleri, Bizans atölyelerinde bu hibrit asma-ayaklı tipin standart hâle geldiğini gösterir. Kat. No. 10 (Env. No. 8.2.76). Bizans Dönemi kapaklı, kısa burunlu tip düz diskoid yüzey, üçgen kesitli kısa burun ve gövde üstündeki kapak menteşe yuvası Bizans döneminde güvenlik ve yakıt ekonomisi kaygısıyla geliştirilen kompakt tasarımın göstergesidir. Kapak, yağ dökülmesini ve alevin sönmesini engellerken litürjik ritüellerde uzun süreli aydınlatma sağlar. Metin-Polat Becks (2015, 317, Kat. 31) örneğinde aynı menteşe sistemi ve düz dip yapısı, üretimdeki standardizasyonu destekler. Kat. No. 11 (Env. No. 8.15.80). İçe doğru daralan dipli, yukarı genişleyen hazneli bu eritme kabı, kandil ve aksesuarlarının dökümünde kullanılan atölye ekipmanını temsil eder. Gaga biçimli oluklu ağız eriyik bronzun kontrollü akışını sağlar; kulak kulp üzerindeki nokta bezemeleri, işlevsel nesnelerde dahi estetik süslemenin sürdüğünü gösterir. Menzel (1954, Abb. 96) koleksiyonundaki benzer potalar Bizans metalurjik pratiğinin ortak teknik parametrelerini yansıtır. Kat. No. 12 (Env. No. 7.318.99). Bizans Dönemi ikonografik armudi form, uzun burun ve candelabrum bağlantı yuvası kombinasyonu litürjik mekânlarda sabit kullanım için tasarlanmıştır. Yan yüzeylerdeki orak motifleri, tarımsal bereket veya hasat sembolizmine gönderme yaparak kandile ikonografik katman ekler. Walters (1914, Fig. 104), Menzel (1954, Abb. 92-94) ve Bailey (1996, 72, Q3809) tarafından belgelenen paralel örnekler, Anadolu'daki Bizans atölyelerinin ortak motif dağarcığını ortaya koyar. Kat. No. 13 (Env. No. A.8.11.92). Bizans Dönemi menteşeli kapak, uzun burunlu tip oval-şişkin gövde, öne doğru uzayan içe

³⁸ Bailey 1996, 59.

³⁹ Barin 1995, 8.

oyuk burun ve entegre menteşeli kapak yapısı, çok parçalı Bizans üretim anlayışının gelişkin aşamasını yansıtır. Burun altındaki ikili hava delikleri yanmayı optimize eder. Walters (1914) ve Bailey (1996, 72, Q3809) benzerleri, bu teknik düzenlemenin geniş coğrafi yayılımını göstermektedir. Candelabrum yuvası, sabit ayaklı yerleşim olanağı sağlar. Kat. No. 14 (Env. No. A.26.3.85). Bizans Dönemi, çift konik uzun burunlu sabit tip kapak menteşesi, candelabrum delikli kaide ile birleşerek büyük iç mekânlarda sabit ve güvenli aydınlatma sağlar. Bailey (1996, 72, Q3809) ve Özdemir-Özdemir (2023, 327, Kat. 27) paralelleri, bu tipin Anadolu’da yaygın üretildiğini doğrular. Burun çevresindeki kırıklar, yoğun kullanım sonucu oluşan yapısal yıpranmaların izidir. Bu Bizans Dönemi kandilleri, duvara-asma, candelabrum-ayaklı ve kapaklı çözümleriyle mekâna ve ritüele uyarlanabilir çok yönlü tasarımlar sunmuştur. Çift konik, armudi ve oval gövde varyantları; uzun-kısa-köprü burun geometrileri; menteşeli kapaklar ve ikonografik figürler (ör. orak) birlikte değerlendirildiğinde, Bizans ustalarının hem teknik inovasyonu hem de sembolik ifade gücünü ustalıklı bütünleştirdiği anlaşılmaktadır. Eritme kapları gibi atölye ekipmanlarının koleksiyon içerisinde korunmuş olması, bu zengin tasarım repertuarının ardındaki metalurjik bilgi birikimini de belgeleyerek Bizans zanaatkârlığının sistematik ve yüksek düzeyli bir üretim geleneğine sahip olduğunu kanıtlamaktadır.

Genel olarak Bizans dönemine ait bu kandiller; diskoid ağız yapısı, uzun ve içe oyuk burunları, yuvarlak fitil delikleri, kapaklı sistemleri, asma aparatlı kulpları ve candelabrum bağlantı izleriyle hem teknik hem de sembolik olarak zengin bir üretim anlayışını yansıtır. Kandillerdeki bezeme unsurları, işlevselliği estetikle bütünleştiren bir üretim anlayışına işaret etmektedir. Tüm bu örnekler, bronz kandillerin üretiminde kullanılan tekniklerin tarihsel süreçte çeşitlenerek geliştiğini ve her dönemin kullanım ihtiyaçlarına göre yeniden biçimlendiğini ortaya koymaktadır. Kandillerin burun tipi, kulp formu ve gövde yapısına göre dönemsel ayrımları net biçimde gözlemlenebilmekte; bu da eserlerin hem tipolojik hem de kronolojik sınıflandırmasına katkı sunmaktadır.

Malzeme açısından değerlendirildiğinde, Kahramanmaraş Müzesi envanterine kayıtlı tüm kandillerin bronzdan imal edildiği tespit edilmiştir. Bronz, antik çağlardan itibaren dayanıklılığın yanı sıra estetik potansiyeli nedeniyle özellikle tercih edilen bir alaşım olmuştur. Söz konusu kandillerde bu tercihin işlevsel ve teknik gerekliliklere yanıt verdiği görülmektedir. Kandillerin dış yüzeylerinde farklı derecelerde gözlemlenen yoğun korozyon izleri, bronzun zamanla çevresel koşullara verdiği doğal tepkinin bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Özellikle fitil delikleri çevresinde, kulplarda, kapak menteşelerinde ve taban halkalarında belirginleşen bu oksidasyon izleri, kandillerin toprak altındaki gömülü kalma süreleri, bulundukları jeolojik ortam ve nem oranı gibi faktörler hakkında dolaylı bilgi sunmaktadır.

Kandil üzerinde görülen korozyon izleri, yalnızca eserin geçmiş çevresel koşullarına dair bilgi vermekle kalmaz, aynı zamanda konservasyon ve restorasyon çalışmaları açısından da kritik öneme sahiptir. Yüzey oksitlenmesi, metalin orijinal dokusunu tahrip edebileceği gibi, korunmadan bırakıldığında eserin bütünlüğünü tehdit eden yapısal bozulmalara da yol açabilir. Bu nedenle bronz kandillerin korunması sürecinde hem kimyasal hem de fiziksel analizlerle desteklenen özel müdahale tekniklerinin uygulanması gerekmektedir.

Bazı kandillerde tespit edilen içe oyuk halka kaide yapıları, candelabrum bağlantı delikleri ve yağ haznesi içinde gözlemlenen yanık kalıntıları, bu eserlerin teknik işlevselliğini daha ayrıntılı şekilde ortaya koymaktadır. Özellikle kaide kısmında yer alan oyuk yapılar, kandilin sabit bir düzlemde dik durmasını sağlayan tasarım unsurlarıdır. Candelabrum bağlantı noktaları ise kandilin ayaklı sistemlere monte edilerek kullanıldığını göstermekte ve sabit, yüksek konumlu aydınlatma düzeneklerinin varlığına işaret etmektedir. Öte yandan yağ haznesi içinde gözlemlenen karbonize artıklar, kandillerin aktif biçimde kullanıldığını, sadece sembolik ya da dekoratif amaçla üretilmediklerini açıkça göstermektedir. Çalışmada belgelenen

örneklerin çoğu Bizans dönemine ait olmakla birlikte, kandillerin gövde yapıları, genellikle yuvarlak, basık, oval, çift konik ya da armudi formda tasarlanmıştır. Bu formlar, hem estetik tercihler hem de kullanım pratikleri açısından işlevsellik sağlamaktadır. Özellikle çift konik ve diskoid formlu kandillerin geniş ağız açıklıkları, yağ haznesine kolay erişim sağlarken, burun ve kulp gibi detayların üretim sonrası monte edilmesi, çok parçalı üretim anlayışının bazı örneklerde uygulandığını göstermektedir (Müze Env. No.: A.4.2.87, Müze Env. No.: A.26.3.85). Diğer yandan, tek parça döküm tekniğiyle üretilmiş olan ve kulp ile burun bölümlerinin gövdeyle bütünleşik tasarlandığı örnekler de oldukça yaygındır (Müze Env. No.: 1.7.97, Müze Env. No.: 17.1.97). Fitil delikleri, çoğunlukla yuvarlak formda olup, burun kısmına yerleştirilmiştir. Bazı kandillerde burun kısmı kısa ve köşeli (Müze Env. No.: 1.7.97), bazılarında ise uzun, içe oyuk ve kavisli olarak karşımıza çıkmaktadır (Müze Env. No.: 7.318.99, Müze Env. No.: A.8.11.92). Özellikle dört burunlu kandil örneği (8.1.76), çoklu ışık kaynağı sağlamak amacıyla tasarlanmış olması bakımından koleksiyonun özgün parçalarından biridir.

Kulp yapıları, yatay ya da dikey biçimde konumlandırılmış olup, bazı örneklerde halka şeklinde (Müze Env. No.: A.4.2.87), bazı örneklerde ise yaprak formlu ve delikli olarak tasarlanmıştır (Müze Env. No.: 1.7.97). Kulpların üzerindeki asma aparatları, kandilin yalnızca yatay düzlemde değil, aynı zamanda duvar ya da tavan gibi alanlara asılarak da kullanılabildiğini göstermektedir (Müze Env. No.: A.4.2.87). Bu detaylar, kandilin mekânsal kullanım çeşitliliğini belgeleyen önemli yapısal özelliklerdendir. Bazı kandillerin arka kısmında yer alan kapak menteşe yuvaları, bu nesnelerin aslında kapaklı olarak tasarlandığını, ancak zamanla bu parçaların kaybolduğunu göstermektedir (Müze Env. No.: A.8.11.92, Müze Env. No.: 8.2.76, Müze Env. No.: A.26.3.85). Menteşe sisteminin varlığı, özellikle yağın dökülmesini önleme ve alevi koruma gibi işlevlere hizmet ettiğini düşündürmektedir. Ayrıca birkaç örnekte tespit edilen candelabrum bağlantı girintileri, kandilin sabit ayaklı düzeneklere monte edilerek kullanıldığını kanıtlamaktadır (Müze Env. No.: 7.318.99, Müze Env. No.: A.8.11.92, Müze Env. No.: A.26.3.85).

Bezeme özellikleri, kandillerin sadece işlevsel değil, aynı zamanda estetik kaygılarla da üretildiğini göstermektedir. Gövde ve kulp yüzeylerinde dairesel kabartmalar, nokta motifleri ve figüratif bezemelere rastlanmaktadır (Müze Env. No.: 1.7.97, Müze Env. No.: 8.15.80). Örneğin, bazı eserlerde gövdenin ön kısmında yer alan orak figürü (7.318.99) ya da burun ile gövde arasındaki boynuz biçimli çıkıntılar (Müze Env. No.: A.8.20.84), bu nesnelere sembolik anlamlar yüklenmiş olabileceğini düşündürmektedir. Yüzeylerinde gözlemlenen korozyon, patina tabakası ve yanık izleri, bronzun uzun süreli kullanımı sonucunda ortaya çıkan doğal aşınma süreçlerinin birer göstergesidir (Müze Env. No.: 1.7.97, Müze Env. No.: 17.1.97, Müze Env. No.: 38.4.82). Özellikle yağ haznesinde bulunan cüruf kalıntıları (Müze Env. No.: 1.56.94) ile burun çevresindeki kararma izleri, kandillerin törensel ya da sembolik amaçlarla değil, gündelik kullanımda aktif birer nesne olarak işlev gördüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Bazı kandillerin burun çevresi ya da fitil deliklerinde görülen kırıklar, kullanım yoğunluğuna veya zaman içinde yaşanan tahribatlara işaret etmektedir (Müze Env. No.: 7.318.99).

Dönemlerine göre incelediğimizde, Bizans döneminde, kandiller kiliselerde işlevsel birer aydınlatma aracı olmanın ötesine geçerek, özellikle özel törenlerde sembolik anlamlar da taşımıştır.⁴⁰ Roma döneminde kandil için kullanılan özgün terim Latince “candelea”dır ve bu kelime “meşale” anlamına gelen “trache” kökünden türemiştir. Aynı nesne, Yunanca’da ise “lychus” olarak adlandırılmaktadır.⁴¹ Bu dönemde kandilin çeşitli anatomik parçaları da özgün terimlerle tanımlanmıştır. Kandilin yağ haznesi, yani gövde kısmı “infundibulum” olarak

⁴⁰ Dağlı 2008, 13-15.

⁴¹ Bailey 1963, 11-18.

adlandırılırken, yağ doldurma deliği ve onun kapağı “discus” terimiyle anılmıştır. Ağız kenarı “margo”, burun kısmı “rostrum”, kulp “ansa” ve kulpun tutma bölgesi “manibrium” olarak adlandırılmıştır. İki burunlu kandil formuna ise özel olarak “bilychris” ismi verilmiştir. Kandillerin yakılmasında kullanılan yanıcı maddeler arasında özellikle zeytinyağı başta olmak üzere susam yağı, fındık yağı, ceviz yağı gibi bitkisel yağlar ile birlikte balık yağı ve hint yağı gibi hayvansal kökenli yağların da tercih edildiği bilinmektedir. Kandilin ışık üretimini sağlayan fitil ise selüloz yapılı bitkisel liflerden elde edilmiş; özellikle keten, kenevir gibi bitkiler işlenmeden ya da basit işlemlerden geçirilerek bu amaçla kullanılmıştır.

Kahramanmaraş Müzesi envanterine kayıtlı bronz kandiller, tipolojik özellikleri ve dönemsel ayrımları bakımından detaylı biçimde değerlendirilmeye olanak tanımaktadır. Envantere kayıtlı Roma Dönemi ve Bizans Dönemi’ne tarihlendirilen kandiller, özellikle gövde formu, burun tipi, fitil delikleri, kulpların yerleşimi ve kaide yapısı gibi öğeler göz önünde bulundurularak sınıflandırılmıştır. Kandiller, öncelikle tek ve çok burunlu oluşlarına göre, ardından da form ve yapısal detaylar üzerinden alt gruplara ayrılmıştır. Ayrıca bazı kandillerin candelabrum ile kullanımına uygun yuvalar barındırması, kullanım biçimleri hakkında bilgi vermektedir.

Roma Dönemi’ne tarihlendirilen örneklerden biri, Kat. No. 6 (Env. No. 8.1.76) numaralı bronz kandildir (Fig. 1). Söz konusu eser, dört burunlu yapısı ile dikkat çekmektedir. Fitil delikleri yuvarlak formda olup, burun uçları dışa doğru çekik ve hafifçe yukarıya kıvrılmıştır. Kandilin gövdesi geniş ağızlı, kase biçiminde açık ve yuvarlak formdadır. Burun kısmı, gövde altından başlayarak yumuşak bir kavisle yukarıya doğru uzanmakta, bu da hem estetik hem de fonksiyonel bir geçiş sağlamaktadır. Tabanın merkezinde ise yağın kontrollü akışını sağlamak amacıyla açılmış yuvarlak bir delik yer almaktadır. Bu form, özellikle MÖ 1. yüzyıl ile MS 1. yüzyıl arasında İtalya’da yoğun olarak üretilen çok burunlu Roma kandilleri ile benzerlik göstermektedir. Çok burunlu kandiller (polylychnes), genellikle tapınaklar, hamamlar ve kamuya açık büyük mekânlar gibi geniş alanların aydınlatılması amacıyla tercih edilmiştir. Kat. No. 6’teki eser, burun sayısının fazlalığı ve burunların estetik bir düzen içinde konumlandırılmış oluşuyla, bu türün işlevsel ve tipolojik açıdan özgün bir temsilcisi olarak değerlendirilmektedir. Roma Dönemi’ne ait çok burunlu kandil formları arasında iki burunlu (bilychnis), üç burunlu (trilychnis) ve dört burunlu (quadrilychnis) örnekler öne çıkmaktadır. Kat. No. 6, quadrilychnis grubuna dâhil edilmekte olup, bu tür kandillerin bazı örnekleri J. Paul Getty Museum, British Museum ve Louvre gibi koleksiyonlarda da yer almaktadır. Bu kandillerde, burunların genellikle simetrik olarak konumlandırılması, hem görsel denge sağlamakta hem de eşit ışık dağılımını kolaylaştırmaktadır. Bazı örneklerde burunlar arasında volüt süslemeler, figüratif kabartmalar ya da rozet motifleri gibi dekoratif unsurlar da yer alabilmektedir.

Ayrıca bu tür kandillerin bazılarında, her burun üzerinde askı deliği yer almakta olup bu sayede kandil zincir aracılığıyla asılabilir şekilde tasarlanmıştır. Benzer şekilde Kat. No. 6’da yer alan kandilin, taban delik yapısı ve burun geometrisi açısından askıya alınabilir bir düzeneğe uygun biçimde üretildiğini göstermektedir. Diskus kısmı açık tutulmuş olan kandilin, kapaklı versiyonları literatürde sıkça rastlanan örneklerle uyumluluk göstermektedir.

Bizans Dönemi’ne tarihlendirilen kandiller, Kahramanmaraş Müzesi envanterinde Kat. No. 1 (Env. No. 1.7.97), Kat. No. 9, 12, 13, 2, 3, 14, 5 ve 7 numaralı eserlerle temsil edilmektedir. Bu kandiller, dönemin hem teknik hem de estetik anlayışını yansıtan biçimsel detaylar açısından önemli veriler sunmaktadır. Genellikle yuvarlak, armudi ya da çift konik gövde formları, uzun ve içe oyuk burun yapıları, yuvarlak fitil delikleri, menteşeli kapak sistemleri ve candelabrum bağlantı yuvaları bu gruba ait kandillerin ayırt edici özellikleri arasında yer almaktadır.

Örneğin, Kat. No. 9 (Env. No. A.4.2.87) numaralı kandil, çift konik gövdeye ve diskoid formda açık ağızlı bir hazneye sahiptir. Köprü formunda yukarıya doğru açılan burun kısmı, yalnızca işlevsellik açısından değil, aynı zamanda dönemin estetik beğenisini yansıtan bir tasarım tercihidir. Kandilin kulp kısmı, üst bölümünde yer alan asma aparatı ile birlikte özellikle zincir ya da askı sistemine takılarak kullanıma uygun bir yapıdadır. Bu tür askıya alınabilir kandil formları, Bizans döneminde özellikle dini mekânlarda veya duvar nişlerinde kullanım için geliştirilmiş tasarımlardır.

Benzer biçimde, Kat. No. 12 ve Kat. No. 13 numaralı kandiller, armudi gövdeli, şişkin hazneli, uzun ve ince burunlu, ayrıca yuvarlak fitil delikli yapılarıyla öne çıkar. Bu kandillerin alt kısmında yer alan candelabrum bağlantı yuvası, dönemin kandillerinin yalnızca asılarak değil, aynı zamanda sabit ayaklara monte edilerek de kullanıldığını göstermektedir. Özellikle tapınak, kilise veya ev içi kullanımda bu tür ayaklı kandiller, hem taşıma kolaylığı hem de estetik yerleştirme açısından tercih edilmiştir. Kat. No. 2 (Env. No. A.8.20.84) ve Kat. No. 3 (Env. No. 17.1.97) numaralı kandiller ise diskoid formlu, basık gövdeli, kısa burunlu ve sade yapıdadır. Özellikle Kat. No. 3'da, burun kısmının yanlarında yer alan ay biçimli içe oyuklar ve üst kısmında yer alan üç adet hava deliği, Bizans dönemine özgü teknik detaylara işaret eder. Bu hava delikleri, fitilin daha verimli yanması ve dumanın dışarı çıkışının sağlanması amacıyla açılmış olup, hem işlevselliği artırmakta hem de yapısal bütünlüğe katkı sunmaktadır. Ayrıca Kat. No. 5 (Env. No. 38.4.82) ve Kat. No. 7 (Env. No. 1902) numaralı eserler de bu döneme özgü karakteristik unsurlar taşımaktadır. Uzun burunlu, yuvarlak veya oval hazneli, burun yanlarında ay biçimli oyuklarla zenginleştirilmiş bu kandillerin bazıları yoğun korozyon geçirmiş olmakla birlikte, form bütünlüklerini büyük ölçüde korumaktadır. Kat. No. 7'de burun kısmı omuzdan yükseltilerek emzik biçiminde tasarlanmış, kulak formlu küçük tutamaklarla donatılmıştır.

Bizans kandillerindeki bu detaylar hem kullanım kolaylığına hem de sembolik görünüme önem verdiğini göstermektedir. Bu fiziksel bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Kahramanmaraş Müzesi'nde yer alan bronz kandillerin hem teknik nitelikleri hem de kullanım geçmişleri açısından son derece değerli birer kültür varlığı olduğu ortaya çıkmaktadır. Söz konusu eserler, estetik ve biçimsel açıdan değil; aynı zamanda teknolojik, işlevsel ve koruma odaklı disiplinler açısından da çok katmanlı analizlere olanak sunmaktadır.

KATALOG

Kat. No.	1	
Müze Env. No.	1.7.97	
Eser Adı	Kandil	
Bulunduğu Yer	Göksun	
Eser Cinsi	Bronz	
Müzeye Geliş Tarihi	16.04.1997	
Eser Ölçüleri	Uz: 9 cm; Gen: 4 cm; H: 4.3 cm	

Tanım	Yuvarlak, basık gövdeli, yuvarlak yağ delikli olup yağ deliği çevresinde iç içe geçmiş halkalar yer alır. Burun kısa ve köşelidir. Yuvarlak fitil deliklidir. Burun ve gövde arası içe oyuk ay şeklindedir. Gövdenin ön kısmında iki adet çıkıntı yer alır. Kulp kısmı yaprak şeklinde deliklidir. Arka kısmında halka şeklinde tutamak yer alır. İç içe geçmiş halka diplidir. Gövde ve kulp üzerinde daire içerisinde nokta bezekler yer alır. Yoğun korozyonludur.	
Karşılaştırma	Bailey 1996, 32, Q3646.	
Tarihleme	MS 1 y.y.	

Kat. No.	2	
Müze Env. No.	A. 8.20.84	
Eser Adı	Kandil	
Bulunduğu Yer	Kahramanmaraş	
Eser Cinsi	Bronz	
Müzeye Geliş Tarihi	23.05.1984	
Eser Ölçüleri	Uz: 7.8 cm; Gen: 4.8 cm; H: 2.9 cm	
Tanım	Kandilin gövdesi yuvarlak Basık gövdeli, diskoid formudur. Yükseltilmiş yağ deliklidir. diskusu dar tutulmuştur. Burun kısmı kısa olup kırlangıç kuyruğu şeklindedir. Gövde ile burun arasında boynuz şeklinde çıkıntı yer alır. Burun deliği yuvarlak, yukarı doğru açılmıştır. Dikey yuvarlak kulpludur. içe oyuk, halka diplidir.	
Karşılaştırma	Bailey 1996, 31, Q 3643. Özdemir-Özdemir 2023, 331 Kat.5.	
Tarihleme	MS 1 y.y.	

Kat. No.	3	
Müze Env. No.	17.1.97	
Eser Adı	Kandil	
Bulunduğu Yer	Kahramanmaraş	
Eser Cinsi	Bronz	
Müzeye Geliş Tarihi	03.12.1982	
Eser Ölçüleri	Uz: 11.2 cm; Gen: 8.3 cm; H: 2.5 cm	
Tanım	Yuvarlak, basık gövdeli, discoid formlu, açık hazneli olup haznenin çevresi belirgindir. Küçük kısa burunlu yuvarlak fitil deliklidir. Burun kısmının yanları içe doğru ay şeklinde oyulmuş olup üst kısımda üç adet hava deliği yer alır. İçe oyuk halka diplidir. Gövdenin arka kısmı kırık ve noksandır. Yüzeyi yoğun korozyonludur.	
Karşılaştırma	Bailey 1996, 32, Q 3646.	
Tarihleme	MS 1 y.y.	

Kat. No.	4	
Müze Env. No.	31.10.79	
Eser Adı	Kandil	
Bulunduğu Yer	Elbistan	
Eser Cinsi	Bronz	
Müzeye Geliş Tarihi	1979	
Eser Ölçüleri	Uz: 7 cm; Gen: 4.5 cm; H: 1.5	
Tanım	Kandilin gövdesi yuvarlak olup yayvan ve sığ bir hazneye sahiptir. Kandilin gövdesi ile burnu arasında kıvrımlar mevcuttur. Kandilin burun kısmı mızrak ucuna benzemektedir. Burun kenarlarında çatlamlar ve kırılma görülmektedir. Taban kısmında kaide çıkıntısı bulunmaktadır. Bu çıkıntı şerit halinde bir dairedir. Kandilin taban kısmında hasar görülmektedir.	
Karşılaştırma	Bailey 1996, 30, Q3637 Bailey 1996, 44, Q3644 Doğruluk 2016, 48 Kat.12.	
Tarihleme	MS 1 y.y.	

Kat. No.	5	
Müze Env. No.	38.4.82	
Eser Adı	Kandil	
Bulunduğu Yer	Kahramanmaraş	
Eser Cinsi	Bronz	
Müzeye Geliş Tarihi	03.12.1982	
Eser Ölçüleri	Uz: 9.5 cm; Gen: 4.5 cm; H: 4.2 cm	
Tanım	Gövdesi yuvarlak formda olup hazne kısmı açık ve derindir. Burun kısmı uzun olup uç kısma doğru yuvarlatılmıştır burun kısmının yanları içe doğru ay şeklinde oyulmuştur. Burun deliği yuvarlağa yakın ovaldır. Yukarı doğru açılmıştır. Yatay yuvarlak kulplu, içe oyuk düz diplidir. Kapağı noksan yüzeyi yoğun korozyonludur.	
Karşılaştırma	Bailey 1996, 28-29, Q3646-Q3625	
Tarihleme	MS 1 y.y.	

Kat. No.	6	
Müze Env. No.	8.1.76	
Eser Adı	Kandil	
Bulunduğu Yer	Kahramanmaraş	
Eser Cinsi	Bronz	
Müzeye Geliş Tarihi	30.11.1976	
Eser Ölçüleri	Uz: 15.1 cm; Gen: 15.3 cm; H: 3.4 cm	
Tanım	Kandilin gövdesi kase biçiminde açık ve yuvarlaktır. Burun, gövde altından başlayarak burun ucuna doğru yükselmektedir. 4 burunlu olup fitil delikleri yuvarlak, uçları dışa çekik yapılmıştır. Burun ucundan fitil deliğine doğru hafif içbükey ve kavisli bir eğim yer almaktadır. Kandilin tabanında yuvarlak bir delik mevcuttur.	
Karşılaştırma	Bruneau 1965, Pl. 2, 143. Doğruluk 2016, 42 Kat. 6.	
Tarihleme	MS 1. - 2. y.y.	

Kat. No.	7	
Müze Env. No.	1902	
Eser Adı	Kandil	
Bulunduğu Yer	-	
Eser Cinsi	Bronz	
Müze Geliş Tarihi	28.11.1968	
Eser Ölçüleri	Uz: 7.8 cm; Gen: 5.1 cm; H: 3.1 cm	
Tanım	Gövdesi yuvarlak formlu, alta doğru basık haznelidir. Gövdenin omuz kısmında karşılıklı iki yanda küçük kulak şeklinde tutamak mevcuttur. Diskusun ortasında yağ deliği mevcuttur. Burun omuzdan yukarı doğru uzatılmış emzik biçimlidir. Kulp kısmı kırık ve noksandır. İçe oyuk halka diptir.	
Karşılaştırma	Bailey 1996, 37, Q 3661. Metin-Polat Becks 2015, 313, Kat.13. Özdemir- Özdemir 2023, 320, Kat.13.	
Tarihleme	MS 1. - 2. y.y.	

Kat. No.	8	
Müze Env. No.	1.56.94	
Eser Adı	Eritme Kabı-Kandil	
Bulunduğu Yer	-	
Eser Cinsi	Bronz	
Müze Geliş Tarihi	04.05.1994	
Eser Ölçüleri	Çap: 7.5 cm; H: 3 cm	
Tanım	Yuvarlak gövdeli, çanak şeklindedir. Ağız düz geniş olup, ağızdan dışa taşkın iki adet konik şekilli akıtacak kısmı yer alır. Dibe doğru daralan gövdeli, içe oyuk halka kaidelidir. Haznenin iç kısmında cüruf izleri yer alır.	
Karşılaştırma	Bailey 1996, 59, Q3767.	
Tarihleme	MS 4. y.y.	

Kat. No.	9	
Müze Env. No.	A.4.2.87	
Eser Adı	Kandil	
Bulunduğu Yer	Göksun	
Eser Cinsi	Bronz	
Müzeye Geliş Tarihi	01.05.1987	
Eser Ölçüleri	Uz: 10.3 cm; Gen: 6.6 cm; H: 8.8 cm	
Tanım	Çift konik gövdeli, diskoid formlu, açık geniş, yuvarlak ağızlı olup çevresi iç bükeydir. Burun kısmı köprü şeklinde, yukarı doğru açılmıştır. Yuvarlak fitil delikli, ağızdan gövdeye inen halka kulplu olup kulpun üst kısmında asma aparatı yer alır. Kapak kısmı noksandır. Burun kısmının altı deliktir. İçe oyuk halka kaidelidir.	
Karşılaştırma	Bailey 1996, 67, Q3788.	
Tarihleme	MS 5.- 6.yy	

Kat. No.	10	
Müze Env. No.	8.2.76	
Eser Adı	Kandil	
Bulunduğu Yer	-	
Eser Cinsi	Bronz	
Müzeye Geliş Tarihi	-	
Eser Ölçüleri	Uz: 8.1 cm; Gen: 4 cm; H: 3 cm	
Tanım	Gövdesi yuvarlak formda olup diskusu düze yakındır. Diskusun ortasında yağ deliği bulunmaktadır. Kandil kısa dar ve fitil deliği üçgen şeklinde bir burna sahiptir. Burun deliği ise oval ve küçüktür. Kulp kısmı yatay yuvarlak kulpludur. Düz diplidir. Kulpun hemen üzerinde kapağın bağlı olduğu menteşe kısmı yer alır.	
Karşılaştırma	Metin-Polat Becks 2015, 317, Kat. 31	
Tarihleme	MS 5.- 6.yy.	

Kat. No.	11	
Müze Env. No.	8.15.80	
Eser Adı	Pota-Kandil	
Bulunduğu Yer	-	
Eser Cinsi	Bronz	
Müzeye Geliş Tarihi	-	
Eser Ölçüleri	Uz: 9.4 cm; Gen: 6.4 cm; H: 2.6 cm	
Tanım	Dar dipli, yukarıya doğru genişleyen yuvarlak haznelidir. Haznenin yanlarında kulak şeklinde çıkıntılar ve çıkıntılar üzerinde nokta bezeme yer alır. Yatay tutamaklı olup tutamağı kırık ve noksandır. Hazneden uç kısma doğru gaga şeklinde oluklu akıtacağı vardır. Düz diplidir.	
Karşılaştırma	Menzel 1954, 115, Abb. 96.	
Tarihleme	MS 5.-7. y.y.	

Kat. No.	12	
Müze Env. No.	7.318.99	
Eser Adı	Kandil	
Bulunduğu Yer	Kahramanmaraş	
Eser Cinsi	Bronz	
Müzeye Geliş Tarihi	30.12.1999	
Eser Ölçüleri	Uz: 11.2 cm; Gen: 5.2 cm; H: 5.4 cm	
Tanım	Armudi gövdeli, oval formudur. Şişkin hazneli, yuvarlak yağ delikli olup yağ deliğinin çevresi kırıktır. Uzun burunlu, yuvarlak fitil deliklidir. Fitil deliği çevresinde kırıklar mevcuttur. Gövdeyi yerden yükselten içe oyuk bir kaideye sahiptir. Tabanın ortasında yağın akmasını engelleyen candelabrum tabağına monte edildiği girintisi vardır. Gövdenin her iki yanında orak figür yer alır. Korozyonludur.	
Karşılaştırma	Walters 1914, 18, Fig. 104. Menzel 1954, 112, Abb. 92-4. Perlzweig 1961, 200, Fig.2948.	

Kat. No.	13	
Müze Env. No.	A. 8.11.92	
Eser Adı	Kandil	
Bulunduğu Yer	-	
Eser Cinsi	Bronz	
Müze Geliş Tarihi	-	
Eser Ölçüleri	Uz: 14 cm; Gen: 6 cm; H: 5.2 cm	
Tanım	Oval gövdeli, armudi formudur. Şişkin hazneli yuvarlak yağ deliklidir. Uzun ve içe oyuk yuvarlak burunlu, yuvarlak fitil deliklidir. Gövdenin arka kısmında kapak menteşesi yer alır. Kapağı noksandır. Kulpu kırık ve noksandır. İçe oyuk yuvarlak kaidelidir. Candelabrum tabağına monte edildiği girintisi vardır. Burnun alt kısmında iki adet delik mevcuttur.	
Karşılaştırma	Walters 1914, 18, Fig. 104. Menzel 1954, 112, Abb. 92-4. Perlzweig 1961, 200, Fig. 2948. Bailey 1996, 72, Q3809. Metin- Polat Becks 2015, 320, Kat.41	
Tarihleme	MS 6.-7. y.y.	
	Bailey 1996, 72, Q3809. Metin- Polat Becks, 2015, 319, Kat. 40	
Tarihleme	MS 6.-7. y.y.	

Kat. No.	14	
Müze Env. No.	A. 26.3.85	
Eser Adı	Kandil	
Bulunduğu Yer	Türkoğlu	
Eser Cinsi	Bronz	
Müze Geliş Tarihi	26.3.85	
Eser Ölçüleri	Uz: 12.1 cm; Gen: 5.4 cm; H: 5.7 cm	
Tanım	Çift konik gövdeli, oval formu, basık haznelidir. Yuvarlak yağ delikli, omuzdan halka kulpludur. Gövdenin arka kısmında kapağın takılı olduğu menteşe yuvası yer alır. Burun kısmı uzun ve yuvarlaktır. Burun kısmında delik ve kırık yer alır. Yuvarlak kaidelidir, kaidenin alt kısmında candelabruma bağlanması için delik açılmıştır.	
Karşılaştırma	Walters 1914, 18, Fig. 104. Menzel 1954, 112, Abb. 92-4. Perlzweig 1961, 200, Fig. 2948.	

	Bailey 1996, 72, Q3809. Metin- Polat Becks 2015, 320, Kat. 41 Özdemir-Özdemir 2023, 327, Kat. 27
Tarihleme	MS 6.-7. y.y.

7. Sonuç

Kahramanmaraş Müzesi envanterinde yer alan bronz kandiller üzerine yapılan bu çalışma, antik dönemden Bizans ve Orta Çağ'a uzanan çok katmanlı tarihsel sürecin, aydınlatma pratikleri üzerinden yeniden değerlendirilmesine önemli katkılar sunmaktadır. İncelenen örnekler, karanlığı gidermeye yönelik gündelik kullanım nesneleri değil; aynı zamanda üretildikleri dönemin teknolojik yeterliliğini, zanaatkâr el işçiliğini, estetik anlayışını ve toplumsal ritüellerini yansıtan kompleks kültürel göstergeler olarak ele alınmalıdır.

Bronz gibi işlenmesi zahmetli bir malzemenin tercih edilmesi, bu kandillerin yalnızca pratik işlevlerinin yanı sıra sembolik veya törensel anlamlarının da olduğunu düşündürmektedir. Üretim teknikleriyle biçimsel çeşitlilikleri incelendiğinde, bazı örneklerin yerel ustalar tarafından üretildiği izlenimi verirken, kimi kandillerde ise dış merkezlerden ithal edilmiş olabilecek kalıp benzerlikleri ve teknik detaylar gözlemlenmektedir. Bu durum, bölgenin kullanım sahası değil, olası bir üretim atölyesi ya da dağıtım merkezi olabileceği ihtimalini gündeme getirmektedir. Nitekim, bu tür eserlerin kullanıldığı mekânların mimari bağlamı, dini ritüellerdeki işlevleri ve toplumsal tabakalaşmayla olan ilişkileri de göz önüne alındığında, kandillerin dönemin maddi kültürüne dair çok katmanlı ve bütüncül bir okuma imkânı sunduğu söylenebilir.

Teknik açıdan değerlendirildiğinde, özellikle Bizans Dönemi'ne tarihlenen kandillerde tek parça döküm tekniğinin yaygın biçimde kullanıldığı gözlemlenmektedir. Kat. No. 1 (Env. No. 1.7.97) ve Kat. No. 9 (Env. No. A.4.2.87) numaralı örneklerde olduğu gibi bu üretim yöntemi, yalnızca üretim sürecinde zaman ve işgücü tasarrufu sağlamakla kalmamış; aynı zamanda malzeme bütünlüğünü koruyarak ürünün dayanıklılığını da artırmıştır. Bununla birlikte, bazı kandillerde kulp, kapak menteşesi ve candelabrum bağlantı yuvalarının sonradan monte edilmiş olması, çok parçalı üretim anlayışının da benimsendiğini göstermektedir. Bu durum Kat. No. 13 (Env. No. A.8.11.92) ve Kat. No. 14 (Env. No. A.26.3.85) numaralı eserlerde belirgin bir biçimde izlenebilmekte; modüler üretim tekniklerinin zanaatkârlar tarafından etkin biçimde uygulandığını ortaya koymaktadır. Parçalı üretim yaklaşımı, işlevsel farklılıkları destekleyebilecek biçimde ürün çeşitliliğini artırmış; aynı formun farklı kullanımlara uyarlanabilmesini mümkün kılmıştır. Bu teknik çeşitlilik, Bizans Dönemi ustalarının yalnızca kalıp üretim sistemlerinde ustalaştığını değil, aynı zamanda kullanıcı ihtiyaçlarına göre esnek çözümler geliştirebilecek ileri düzeyde bir teknik uzmanlığa sahip olduklarını da göstermektedir. Üretimde gözlemlenen bu çeşitlilik, bazı kandillerin yerel atölyelerde yapılmış olabileceği kadar, dış bölgelerden getirilmiş olabilecek parçaların birleştirilmesiyle oluşmuş kompozit objeler olabileceğini de düşündürmektedir.

Biçimsel açıdan değerlendirildiğinde, incelenen kandillerin armudi form (Kat. No. 12 – Env. No. 7.318.99), oval (Kat. No. 7 – Env. No. 1902), diskoid form (Kat. No. 3 – Env. No. 17.1.97), çift konik formlu (Kat. No. 9 – Env. No. A.4.2.87) ve çok burunlu form (Kat. No. 6 – Env. No. 8.1.76) gibi farklı geometrik formlarda tasarlanmış olması, bu eserlerin estetik kaygılarla değil, aynı zamanda kullanım bağlamlarına uygun işlevsel çözümlerle üretildiğini

ortaya koymaktadır. Özellikle çok burunlu kandillerin daha geniş alanların aydınlatılması veya daha uzun süreli yanma sağlayacak şekilde tasarlandığı anlaşılmaktadır. Armudi ve diskoid gövdeli örneklerde ise yağ haznesinin genişliği ve denge merkezi ön plandadır; bu durum, söz konusu kandillerin taşınabilir kullanım kadar sabit mekânlara da uygun olacak şekilde biçimlendirildiğini göstermektedir.

Dini mekânlara özgü kullanım senaryoları açısından, zincirle tavana asılabilecek şekilde tasarlanmış asma aparatlı kandillerin (örneğin Kat. No. 9) tapınak, kilise ya da ayin salonları gibi alanlarda ritüel aydınlatma amacıyla kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu tür formlar, yalnızca işlevselliğin yanı sıra törensel bir temsil değeri taşımakta; aydınlatmanın hem fiziksel bir ihtiyaç hem de manevi bir atmosfer oluşturma aracı olarak kullanıldığını düşündürmektedir. Öte yandan, candelabrum yuvasına sahip kandillerin (örneğin Kat. No. 12 ve Kat. No. 14) sabit ayaklara yerleştirilerek kullanılması, daha çok kamusal ya da yarı kamusal alanlarda merkezi konumlandırılmış, sembolik değeri olan aydınlatma düzenlemelerine işaret etmektedir. Bu çeşitlilik, Bizans döneminde aydınlatma araçlarının yalnızca teknik bir gereksinimi karşılamaktan öte; mimari düzen, ibadet pratiği ve sosyal hiyerarşi gibi dinamiklerle de doğrudan ilişkili biçimde tasarlandığını göstermektedir. Formun kullanım bağlamına göre seçilmesi, aynı zamanda Bizans zanaatkarlığının yalnızca teknik yeterlilikle değil, mekânsal farkındalık ve sembolik temsil gücüyle de şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Kandillerin yüzeylerinde gözlemlenen yoğun korozyon tabakaları, patina oluşumları ve yanık kalıntıları, bu nesnelerin yalnızca sembolik veya törensel objeler olmadığını; aksine, gündelik ya da ritüel yaşamda aktif olarak kullanıldığını açıkça ortaya koymaktadır. Özellikle Kat. No. 5 (Env. No. 38.4.82) ve Kat. No. 3 (Env. No. 17.1.97) numaralı örneklerde belirgin şekilde görülen karbonize izler, yağ haznesi çevresindeki kararmalar ve fitil deliklerinin etrafındaki yanık birikintileri, kandillerin uzun süreli ve tekrarlayan kullanımına işaret etmektedir. Bu tür kalıntılar, yalnızca teknik değerlendirme açısından değil; aynı zamanda kandilin bir zamanlar işlevsel, yaşayan bir obje olduğunu kanıtlayan arkeolojik izlerdir.

Söz konusu fiziksel izlerin her biri, kandillerin işlevsellikten uzaklaşmış süs nesneleri değil, dönemin gündelik yaşamına ve muhtemelen dini ritüellerine doğrudan entegre olmuş araçlar olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra Kat. No. 8 (Env. No. 1.56.94) numaralı eritme kabında tespit edilen cüraf izleri, yalnızca kandillerin değil, bronz işçiliğiyle ilişkili üretim süreçlerinin de Kahramanmaraş bölgesinde uygulandığını düşündürmektedir. Bu bulgu, yerel üretim olasılığına dair önemli bir veri sunmakta ve bölgedeki metal işçiliği kültürüne ışık tutmaktadır. Dolayısıyla hem kullanım kalıntıları hem de üretimle ilişkili materyal izleri, söz konusu kandillerin hem teknik hem de kültürel bağlamda aktif bir yaşantının parçası olduğunu göstermektedir. Farklı dönemlere ait kandiller üzerinde gözlenen bu izler, her tarihsel bağlamda aydınlatma kültürünün teknik değil, aynı zamanda yaşamsal bir pratik olduğunu göstermektedir.

Erken Roma Dönemi'ne ait Kat. No. 5 (Env. No. 38.4.82) numaralı kandil, yüzeyindeki yoğun is tabakası ve karbon birikintileriyle dikkat çekmektedir. Fitil deliği çevresinde oluşan yanık halkaları, kandilin yüksek ısıya maruz kaldığını ve uzun süreli kullanıldığını göstermektedir. Bu tür izler, söz konusu nesnenin ritüel bağlamda değil, gündelik yaşamın olağan bir parçası olarak kullanıldığını düşündürmektedir.

Geç Antik Çağ'a tarihlenen Kat. No. 3 (Env. No. 17.1.97) numaralı diskoid formlu kandil ise hem yüzeyinde hem de yağ haznesi içinde kalıntılar barındırmaktadır. Fitol delikleri çevresindeki yanık izleri, tekil kullanım değil, çoklu ve düzenli kullanım pratiğine işaret eder. Kandilin diskoid formu ve hafif eğimli gövde yapısı, taşınabilirlik ile birlikte işlevsel dengeyi de önceleyen bir tasarım yaklaşımına dayanmaktadır. Bu durum, söz konusu kandilin ev içi kullanıma uygun bir aydınlatma aracı olduğunu desteklemektedir.

Bizans Dönemi'ne ait Kat. No. 13 (Env. No. A.8.11.92) ve Kat. No. 14 (Env. No. A.26.3.85) numaralı kandillerde ise sadece yanık izleri değil, aynı zamanda ek parçaların (kapak menteşesi, kulp ve candelabrum bağlantısı) çevresinde oluşan erime kalıntıları da tespit edilmiştir. Bu durum, parçalı üretim tekniğiyle birleştirilen bileşenlerin yoğun kullanımla birlikte ısıya maruz kaldığını ve bazı metal bağlantı bölgelerinde yapısal deformasyonlar oluştuğunu göstermektedir. Bu tür teknik izler, Bizans zanaatkârlığının hem estetik hem de dayanıklılığa dayalı üretim stratejilerini dengeli biçimde uyguladığını ortaya koymaktadır. Ayrıca Kat. No. 8 (Env. No. 1.56.94) numaralı eritme kabında tespit edilen cüruf izleri, yalnızca kandillerin değil, bronz işçiliğine dair üretim araçlarının da aktif biçimde kullanıldığını ve bu üretim süreçlerinin muhtemelen yerel atölyeler tarafından yürütüldüğünü düşündürmektedir. Bu bulgu, Kahramanmaraş bölgesinin olası bir küçük ölçekli bronz üretim ve işleme merkezi olabileceğine işaret etmektedir.

Genel olarak, müzeye çoğunlukla satın alma yoluyla kazandırılan ve katalogda MS 1. yüzyıldan 7. yüzyıla uzanan geniş bir kronolojiye dağılan bu bronz kandiller, ilk bakışta Kahramanmaraş merkez ile özellikle Göksun çevresinde yerleşik yoğun bir kullanım kültürünü ortaya koymaktadır. Koleksiyonun coğrafi yoğunlaşması, yerel halkın söz konusu eserleri yalnızca işlevsel aydınlatma gereçleri olarak değil, aynı zamanda "geçmişin tanıkları" olarak benimsediğini ve bilinçli bir koruma-sahiplenme pratiği geliştirdiğini göstermektedir. Tipoloji ve teknik ayrıntılar incelendiğinde diskoid ya da armudi gövdeli, kısa ya da uzun burunlu, tek veya çok fitilli, kapaklı-menteşeli örnekler form çeşitliliğiyle karşılaşılrken; bezeme repertuarının (içiçe halkalar, nokta bezekler, orak ve ay biçimli oyuklar) zenginliği, bölgede birden fazla atölyenin etkin olduğunu ima etmektedir.

Nitekim katalogda Eritme Kabı (Kat. 8) ve Potanın (Kat. 11) yer alması, bronz döküm işlemlerinin yerel ölçekte gerçekleştirildiğine doğrudan bir işaret olarak okunabilir. Eserlerin içe oyuk halka dipli ya da candelabrum bağlantı yuvalı kaidelerinin varlığı, Kahramanmaraş'ın Roma-Bizans dönemi yaygın konut tipolojilerindeki sabit aydınlatma donanımlarıyla uyumlu bir üretim talebine yanıt verdiğini düşündürmektedir. Burun altındaki deliklerin, cüruf izlerinin ve kapak menteşelerinin sık tekrarı, işlevsel "tasarım standartları"nın yerleşmiş olduğuna işaret ederken; Bailey (1996), Walters (1914) ve Menzel (1954) tipolojilerine paralel buluntular, bölgenin Akdeniz ticaret ağlarına dâhil olduğunu belgelemektedir. Bu paralellikler, dış etkilerin yalnızca ithalat yoluyla değil, şekil-dekor şablonlarının yerel ustalarca yeniden üretilmesiyle de hissedildiğini ortaya koyar. Malzeme kalitesindeki farklılaşma ince cidarlı, rafine dökümlü erken örneklerle daha kaba, yoğun korozyonlu geç dönem parçalarının bir arada bulunması bölgedeki üretimin zaman içinde hem teknolojik hem de iktisadî dalgalanmalar yaşadığını ima etmektedir. Bu durum, Kahramanmaraş'ın belirli dönemlerde yüksek kaliteli hammadde ve ustalığa erişebilirken, siyasî-ekonomik çalkantılar sırasında daha düşük nitelikli üretime yönelmiş olabileceğini düşündürür. Sonuç olarak, kataloglanan kandillerin nicelik ve nitelik

bakımından zengin çeşitliliği, Kahramanmaraş'ın MS 1.-7. yüzyıllar boyunca hem üretim hem de tüketim yönleriyle bölgesel bir merkez konumunda bulunduğunu güçlü biçimde desteklemektedir. Yerel atölyelerin varlığı, Akdeniz ticaret hatlarıyla etkileşim ve hane içi aydınlatma pratiklerindeki süreklilik, kentin teknik beceri birikimini ve ekonomik dinamizmini yansıtmaktadır. Bu bağlamda Kahramanmaraş koleksiyonunun bütüncül incelenmesi, yöresel üretim geleneğine ışık tutmakla kalmamakta, aynı zamanda Geç Antikçağ Anadolu'sunun kültürel ve ticaret tarihine de değerli katkılar sunmaktadır.

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest: Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder. / The author declare no conflict of interest.

Kaynakça

- Acara, M. 1990, *Türkiye Müzeleri 'ndeki Bizans Maden Eserleri*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Acara, M.-Olcay, B. Y. 1998, "Bizans Döneminde Aydınlatma Düzeni ve Demre Aziz Nikolaos Kilisesi'nde Kullanılan Aydınlatma Gereçleri", *Adalya*, 2, 249-266.
- Acara, M. 2002, "Bizans Döneminde Maden Aydınlatma Araçlarının Kullanımı ve Orta Bizans Dönemi Polykandilionları", *Ortaçağ'da Anadolu, Prof. Dr. Aynur Durukan'a Armağan*, N. Ş. Doğan (eds.), Ankara, 23-37.
- Atasoy, S. 2005, "Haluk Perk Koleksiyonu'ndan Bronz Kandiller", *Tuliya*, 1, 193-229.
- Atasoy, S. 2008, "İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki El Şeklinde Bronz Kandil/Mum Taşıyıcılar", T. Tarhan-A.Tibet-E. Konyar (eds.), *Muhibbe Darga Armağanı*, İstanbul, 109-114.
- Aydın, O. 2015, *Tralleis Batı Nekropolü Kandil Buluntuları*, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın.
- Bailey, D. M. 1963, *Greek and Roman Pottery Lamps*, London: Trustees of the British Museum.
- Bailey, D. M. 1975, *A Catalogue of the Lamps in the British Museum, Volume I: Greek, Hellenistic, and Early Roman Pottery Lamps*, London: British Museum Publications Ltd.
- Bailey, D. M. 1996, *A Catalogue of the Lamps in the British Museum, IV: Lamps of Metal and Stone and Lampstands*, London: British Museum Publications Ltd.
- Barın, G. 1995, *Aydın ve Milet Müzesi'ndeki Üzeri Kabartmalı Hellenistik ve Roma Dönemi Kandiller*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir.
- Broneer, O. 1930, *Terracotta Lamps, Corinth IV, Part II*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Çokay, S. 1996, *Antik Çağda Aydınlatma Araçları ve Perge Pişmiş Toprak Kandilleri*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

- Çokay, S. 2000, *Antikçağda Aydınlatma Araçları*, İstanbul: Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.
- Dağlı, G. 2008, *Hadrianoupolis Surları Kurtarma Kazısında Bulunan Roma ve Bizans Dönemi Kandilleri*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.
- Doğruluk, A. 2016, *Konya Arkeoloji Müzesi'ndeki Roma ve Doğu Roma Dönemi Bronz Kandiller*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- Işık, S. L. 2020, *Diyarbakır Müzesi'nden Bir Grup Metal Kandil*, Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bitlis.
- Karaman, S. 2024, *Sivas Arkeoloji Müzesi Pişmiş Toprak Kandilleri ve Bronz Aydınlatma Gereçleri*, Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla.
- Koçyiğit, O. 2023, "Troya Müzesi'nde Bulunan Bizans Dönemi Metal Aydınlatma Araçları", *Art-Sanat*, 20, 329-353.
- Lu Allen, M. 1997, "The Virgins' Lamps: Shine Beautiful!", *Masada and the World of the New Testament*, 36/3, 170-195.
- Menzel, H. 1954, *Antike Lampen im Römisch-Germanischen Zentralmuseum zu Mainz*. Mainz: Verlag des Römisch-Germanischen Zentralmuseums (Katalog / Römisch-Germanisches Zentralmuseum zu Mainz, 15).
- Metin, A. 2017, *Fethiye Müzesi Metal Kandilleri*, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Burdur.
- Metin, H. 2012, *Kıbyra Kandilleri*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum.
- Metin, H.- Becks, B. A. P. 2015, "Burdur Müzesi Metal Kandilleri", *OLBA*, XXIII, 273-320.
- Öz, C. 2014, *Silifke Müzesi'nde Bulunan Pişmiş Toprak Kandiller*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- Öz, C. 2018, "Silifke Müzesi'nde Bulunan Pişmiş Toprak Kandiller", T. Kahya- A. Özdzibay - N. Tüner Önen - M. Wilson (eds.) *Uluslararası Genç Bilimciler Buluşması II: Anadolu Akdenizi Sempozyumu*, 04-07 Kasım 2015 Antalya, Sempozyum Bildirileri, İstanbul, 553-584.
- Öz, C. 2019, "Silifke Müzesi'nde Bulunan Pişmiş Toprak Kandiller Üzerinde Yer Alan Figüratif & Bitkisel Bezeme, Sembol ve Damgalar", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11/22, 352-371.
- Özcihan, İ. 2018, *Tarsus Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Pişmiş Toprak Kandil*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum.
- Özdemir, Y.-Özdemir, M. T. 2023, "Konya Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Bronz Kandiller (MS I – MS VII. Yüzyıllar)", *Cedrus*, 11, 313-338.

- Perlzweig, J. 1961, *Lamps of the Roman Period: First to Seventh Century After Christ. The Athenian Agora VII*. Princeton, New Jersey: American School of Classical Studies at Athens.
- Tavukçu, Z. A. 2006, *Parion Nekropolü 2005 Yılı Buluntuları*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum.
- Tuluk Günay, G. 1996, *İonia Bölgesi'nde Hellenistik Dönem Kandiller*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir.
- Walters, H. B. 1914, *Catalogue of the Greek and Roman Lamps in the British Museum*, London: Printed by order of the Trustees of the British Museum.
- Yiğitpaşa, D. 2016, “Tuşpa/Altıntepe Halk Mezarlığı ve Çanak Çömleği”, *İdil*, 5/21, 409-434.